

A **Szimbiózis** kiállítás szervezésének megindításánál még gondolhattunk arra: megtalálják-e a fölkért művészek a kapcsolódási pontokat a célkitűzésekhez? A beérkezett művek azt mutatják, hogy az alkotókban megvolt a megfelelő fogékonyság és empátia: volt, van képi mondandójuk a több, mint ezeregyes száz éves zsidó-magyar együttélésről, a történelmi és a kulturális közösségről, de arról is, ami ezt a közösséget fölbomlasztani igyekezett.

Képi fölfogásukban a kiállított művek az egészen kemény realizmustól a nonfiguráció széléig húzódnak; ám a konkrét témakapcsolat minden műnél megtalálható, bár van természetesen olyan is, ahol csak elvont jeleken át.

A kiállítás tárgyai viszonylag elhatárolható témakörökre oszlanak. Konkrét bibliai helyek megjelenítését is láthatjuk. *Kéri Ádám* "20 4-5 2 Móz" c. képén, fehér faktúrában az Isten háromszögletű szemét látjuk, és egy ceruzával odafirkantott mondatot, a címben idézett helyről a faragott képmásokat illetően. *Karátson Gábor* igen finom, érzékeny vízfestmény-ceruzarajza Zakariás könyvének negyedik részéhez szól. *Balás Eszter* "Párkapcsolat" c. kisbronz expresszívén idézi Lót feleségének sóbálvánnyá változását (1 Móz 19 26). *Gábor Marianne* "Bibliai jelenet"-én három névtelen pátriárka a művésznő jól ismert kitűnő ecsetkezelésével érezteti a próféták korának hangulatát. *Berki Viola* önkollázza (azért írom így, mert a kivágatok nagyobb része saját rajzból való) szintén ótestamentumi motívumokat sorakoztat föl, de valahogy igazából a magyar népmesék nyelvén. *Bikácsi Daniela* "Széder" c. akvarellje a Pászká-ünnep előestéjének szép tárgyi szimbóluma. *Almásy Aladár* vízfestményének szimbolikája, tőle megszokottan, több lépcsőben megcsavart: "A merengő főrabbi téves tórával" egy íróasztalnál ül, lábát egy halon nyugtatja, a feje hatágú csillag. *Fehér László* "Fohász" c. pasztelljén öreg zsidó imakendőben, a kép balfelén, abból kitekintve, mintegy az időtlen várakozásba dermedt, a papírfelület többi része nyomasztóan fekete...

Számos alkotáson a zsidó téma konkrétabb vagy áttételesebb jelképen jelenik meg. *Thury Levente* a már ismert drámai erejű Gólem sorozatának egy különleges darabját hozta a kiállításra; a dobozba szorított és megkötözött Gólemen pici gólemkék mintha a nagy-nagy agyagrabot szeretnék megszabadítani... *Pásztor Gábor* "Festő és múzsája" litográfiája félelmetesen torokszorító gomolygás. *Gaál József* mintha Vajda Lajos kései látomásait értékelné át héber betűs szövegekre rajzolva. A nemrégiben elhunyt *Engel Tevan István* kitűnő ceruzarajzán öreg kisvárosi zsidók beszélgetnek, teszik dolgukat még a békebeli Monarchiában. *Simsay Iláikó* a nagykanizsai zsinagógát festette meg, a falát nagy, szürke, érzékeny felülettel, a félbevágott, beszorított kompozícióval érzékeltetve, hogy még akkor épült, amikor nem római katolikus istentiszteleti épület csak az utcától távol, zárt telken volt elhelyezhető - ez a rendelkezés azidőt a protestánsokat is sújtotta. *Szeift Béla* "A panaszfal Jeruzsálemben" c. képén a Templom fala régi héber nyomtatott szövegek kollázsából épült. *Szemadám György* "Requiem"-je bújtatott önarckép, de a képnek nem ez a lényege, hanem a jelképek: a két madár, a gyertyatartó és a faág. *Csáji Attila* "Üzenet XXV" c. festménye időben és térben távoli, eltűnőfélben lévő írások emlékét hívja elénk; lehet ez régi sírkő, a már *Kéri Ádám* által is idézett kőtábla vagy arameus példabeszéd egy romos falon; festői megfogalmazásával és rejtélyes formáival elgondolkodtat. *Váli Dezső* a jól ismert régi zsidó temetőkről festett sorozatának egy igen erőteljes, drámai darabját állította ki: "Régi temető virágzó mandulafával". Ezen a képen minden sötét, szürkés, gyászos fekete, a formák robusztusan leegyszerűsítettek, csak a mandula virágának van színe, de az is fád, fáradt, koszos rózsaszín.

A tárlat számos résztvevője a második világháború zsidó tömegtragédiáját, a sosem feledhető áldozatokat választotta témájául. Néhány zsigerbe markolóan döbbenetes alkotást látunk a kiállításon. *Milorad Krstić* "XX Century Games" c. munkája nagyméretű, sötétre festett farost, fölő negyedében egy aplikált marhavagon, a táblát közepén

kettéosztja egy krétával rajzolt keresztosz. A nagy, szürkés-feketésbarna felület tele van nagyon finoman festett, alig látható emléképekkel. *Olajos György* "Közös sír"-ján kígyózó vonalakból álló bonyolult rajz tárja elénk, ami a föld alatt van. *Kaján Tibor* rajzán Michelangelo Mózesét látjuk sárga csillaggal. *Swierkiewicz Róbert* kollázsának alapja egy régi híradóképet idéző xerox, amelyre látomásos figurákat rajzolt és ragasztott a művész. *Szemethy Imre* tollrajzának nagyobb hányada nagy, szövedékes felület, mellette néhány kevés vonallal, de erőteljesen odatett elhanyagolt figura. *Gyémánt László* képén csak egy vasúti irányjelző táblát látunk, de annak már festésmódja is olyan, hogy a hátat borzolja, mielőtt végig olvasnánk a feliratot: WESTERBORK-AUSCHWITZ AUSCHWITZ-WESTERBORK. *Kárpáti Éva* "Vízión"-ja időtlen tragédia, a lekopasztott nők maradék egyénisége látszik éppen föloldódni az eltüntetendő tömegben; ez a kép lehet múlt, de lehet a nem kívánt jövő is. *Kéri László* "Részlet a történetből"-jén apró olajfestmények összekombinálásával pillanatképeket villant fel a pokolba tartó vonat útjáról, expresszív festék-látomások ébresztik emlékezetünket. *Magén István* "Levél a hitveshez" c. festményén Radnóti Miklós kézírata látszik; e képen azonban nem a betűsorok lettrizmusa a mondandó közvetlen hordozója, mind inkább az a négyezer négyes sorba rendezett ezüst férfi-profil, amelyikből egy hiányzik, egy pedig föltűnően meg van jelölve.

E körben arról nem érdemes beszélni, hogy melyik mű a legdrámaibb, hiszen mind az; az egyik legemlékezetesebb *Kovács Johanna* expresszív festménye: "Odafelé". E képet elemezni igencsak nehéz lenne, emlékezni kell rá...

Pauer Gyula az Ebensee-ben elpusztult elhurcoltaknak állított emléket (az eredeti az egykori lágerben került fölállításra), a fehér gipsz egy steril kiállítási környezetben, töredezett felületeivel, mélyen realisztikusan megjeleníti az egykori kőbányában oszlásnak indulni hagyott tetemeket. *Csikszentmihályi Róbert* bronzalakjai is közel vannak már a végső összeeséshez...

Külön köre a bemutatott műtárgyaknak, amelyeken az alkotó az együttélést, az együttes létet, az egymásrautaltságot kívánta a néző elé tárni. Az előbbi csoporthoz is, de inkább ehhez tartozik *König Róbert* linóleummetszete, "A gyomai Kner nyomda anno...", amely az 1944-ben elpusztított Kner Imrének állít emléket (a portréját is látjuk a grafika hátterében), de nem auschwitz-i fogolyként, hanem, nyomdájával együtt, annak a tipográfusnak, aki a magyar nyomdászat történetének egyik meghatározó egyénisége. *Haraszty István* munkája direkt módon az összetartozást szimbolizálja, a két képfelet kapcsok, riglik, horgok kötik egymáshoz széttephetetlenül. *Schéner Mihály* festménye igen jellegzetes opusza életművének. Két nagykalapos, jellegzetes régi, falusi zsidó öregember között- fölött megfestett magyar és zsidó népi motívumokkal utal a festmény címében is jelzett "1100 év"-re. *Csorba Simon* önmagát teszi szimbolikus jelhordozóvá "Egy szimbióta" címen. A kiállítás egyik legemlékezetesebb darabja, drámai erejével és művészi hitelességével egyaránt *Kovács Péter* "Kettős (Szimbiózis)" című litográf alapú rajza. a finom vöröses tónusokból és a rajz ezüst, fekete, szürke vonalaiból két, egymástól távol lévő, de mégis egymásra utalt, egymást föltételező lény emelkedik ki.

Néhány munka kimaradt a fősorolásból, nem célzatosan. A kiállítás tanulságát viszont egy mondatban nehéz lenne összefoglalni. Amit célul tűztünk ki, az látható: hazai kortárs művészeink egy karakteres, de többszólamú csoportjának volt mondanivalója, van véleménye és közölnivalója a zsidó-magyar kulturális és történelmi együttlét eseményeiről és helyzetéről. Gondolataikat nem pusztán művészi formációkba bújtatják, hanem érthető kifejezésekkel osztják meg a nézővel.